

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 18 oktober 2013

Mål nr

T 5180-11

KLAGANDE

Kezban i Göteborg AB, 556675-1870

Ombud: Jur.kand. CC och jur.kand. ARH

MOTPART

Justitiekanslern

Ombud: Byråchef KW

SAKEN

Skadestånd

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2011-10-14 i mål T 3602-10

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom i själva saken och förpliktar staten att till Kezban i Göteborg AB betala 7 655 kronor jämte ränta enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 4 januari 2011.

Högsta domstolen ändrar vidare hovrättens dom på det sättet att Högsta domstolen förordnar att vardera parten ska bära sin rättegångskostnad i hovrätten.

Vardera parten ska bära sin rättegångskostnad i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Kezban i Göteborg AB har yrkat att Högsta domstolen ska bifalla dess i hovrätten förda talan.

Kezban har vidare yrkat att Högsta domstolen ska befria bolaget från skyldigheten att ersätta staten för dess rättegångskostnad i hovrätten och förplikta staten att betala bolagets rättegångskostnad i hovrätten.

Staten har bestritt ändring.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Kezban i Göteborg AB bedriver detaljhandel med livsmedel i en butik i Göteborg. Under år 2007 tog bolaget in två typer av fruktdrycker för försäljning i butiken. Dryckerna var förpackade i metallburkar, som inte ingick i något godkänt retursystem. Vid ett oanmält besök av en representant för Jordbruksverkets tillsynsenhet noterades 177 sådana burkar i butiken. Jordbruksverket ålade bolaget en miljöstraffavgift om 5 000 kr med stöd av 30 kap. 1 § första stycket 2 miljöbalken och 1 § förordningen (1998:950) om miljöstraffavgifter. Kezban överklagade Jordbruksverkets beslut till miljödomstolen, som avslog överklagandet. Miljödomstolens dom vann laga kraft.
2. Kezban väckte talan i hovrätten och yrkade förpliktande för staten att till bolaget betala 32 655 kr jämte ränta. Det yrkade beloppet avsåg dels ren förmögenhetsskada avseende den påförda miljöstraffavgiften (5 000 kr) och försäljningsvärdet av de burkar som kom att bli osålda på grund av miljödomstolens dom (2 655 kr), dels ideell skada (25 000 kr). Hovrätten har ogillat käromålet.
3. Kezban har i Högsta domstolen gjort gällande att miljödomstolen gjorde sig skyldig till fel eller försummelse vid myndighetsutövning genom att överklagandet avslogs trots att någon miljöstraffavgift inte borde ha tagits ut. Miljöstraffavgiften påfördes utan stöd i lag. I allt fall var tillämpningen inte förutsebar. Domslutet är därför felaktigt och staten skadeståndsskyldig enligt 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen för den skada som felet förde med sig. Alternativt ska ersättning utgå enligt Europakonventionen.

4. Justitiekanslern har bestritt såväl att det har förekommit fel eller försumelse vid miljödomstolens handläggning som att ersättning ska utgå enligt Europakonventionen. I allt fall har Kezban förlorat sin rätt till ersättning genom att inte utnyttja möjligheten att överklaga miljödomstolens dom.

5. Kezban har genmält att bolaget förlitade sig på miljödomstolens domskäl och utgick från att ett överklagande skulle bli resultatlöst och endast förorsaka ytterligare kostnader.

*Regleringen av miljöstraffavgift för överträdelser av
retursystems-förordningen*

6. I 15 kap. 7 a § 2 miljöbalken föreskrivs det att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om skyldighet för producenter av förpackningar för konsumtionsfärdig dryck gjorda av plast eller metall att se till att insamlingssystemen utformas så att de genom utbetalning av pant eller premie uppmuntrar att förpackningar lämnas tillbaka till systemen. I 15 kap. 4 § 1 definieras producent som den som yrkesmässigt tillverkar, för in till Sverige eller säljer en vara eller en förpackning.

7. Av 2 § första stycket förordningen (2005:220) om retursystem för plastflaskor och metallburkar (retursystems-förordningen), i den i målet tillämpliga lydelsen, framgår det att den som yrkesmässigt tappat konsumtionsfärdig dryck i plastflaska eller metallburk eller yrkesmässigt till Sverige för in konsumtionsfärdig dryck i plastflaska eller metallburk ska se till att flaskan respektive burken ingår i ett godkänt retursystem. Enligt andra stycket gäller detta dock inte dryck som huvudsakligen består av mejeriprodukter eller grönsaks-, frukt- eller bärjuice.

8. I 10 § retursystemsförordningen föreskrivs det under rubriken ”Överlåtelseförbud” följande.

Konsumtionsfärdig dryck i plastflaska eller metallburk får yrkesmässigt överlåtas eller saluhållas endast om plastflaskan eller burken ingår i ett sådant retursystem som avses i 2 §.

Första stycket gäller inte dryck som huvudsakligen består av mejeriprodukter eller grönsaks-, frukt- eller bärjuice.

9. I 30 kap. 1 § första stycket 3 miljöbalken anges det att regeringen får meddela föreskrifter om att en särskild avgift (miljösanktionsavgift) ska betalas av den som åsidosätter föreskrifter som har meddelats med stöd av balken. Enligt 1 § förordningen (1998:950) om miljösanktionsavgifter, som var i kraft vid tidpunkten för miljödomstolens dom men som har upphävts (se numera förordningen (2012:259) om miljösanktionsavgifter), ska miljö-sanktionsavgift enligt 30 kap. miljöbalken tas ut för de överträdelser och med de belopp som anges i bilagan till förordningen. I bilagans punkt 7.3.1 anges det att för en överträdelse av 10 § retursystemsförordningen ”genom att saluföra eller överlåta konsumtionsfärdig dryck i plastflaska eller metallburk som inte ingår i ett godkänt retursystem och som inte är märkt med uppgift om att förpackningen ingår i ett sådant system är miljösanktionsavgiften [...] 5 000 kronor, om överträdelsen avser fler än 100 flaskor eller burkar men inte fler än 1 000 flaskor eller burkar” (jfr 11 kap. 12 § förordningen (2012:259) om miljösanktionsavgifter).

Något ytterligare rörande sakomständigheterna

10. Den av Kezban påstått felaktiga utgången i målet rör tillämpningen av undantagsregeln i 10 § andra stycket retursystemsförordningen och det huvudsaklighetsrekvisit som finns där. I Kezbans överklagande till miljödomstolen

angav bolaget att det vid leveransen av fruktdrycken hade fått besked från leverantören om att den innehöll en så hög procentandel frukt att något krav på retursystem inte förelåg.

11. Miljödomstolen återgav i sin dom författningstexten i 10 § retursystems-förordningen i dess helhet. Domstolen hade såvitt har framkommit inte tillgång till någon utredning om burkarnas innehåll. Domskälens innehåller inget ställningstagande till Kezbans uppgift om innehållet i burkarna och berör utöver återgivandet av författningstexten inte undantagsregeln.

Hovrätten är första instans

12. Enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen ska staten ersätta personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada som har vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten svarar. En sådan skadeståndstalan med anledning av en dom som har meddelats av allmän underrätt ska enligt 3 kap. 10 § skadeståndslagen och 2 kap. 2 § rättegångsbalken tas upp av hovrätten som första instans. I rättsfallet NJA 2010 s. 363 uttalade Högsta domstolen att för det fall en skadeståndstalan innefattar även ett yrkande om ersättning för ideell skada, ska hovrätten pröva också den frågan i samma mål, om det inte är möjligt att dela upp talan om ersättning i två separata rättegångar.

13. Kezbans yrkande om ersättning för ideell skada är så förknippat med yrkandet om ersättning för ren förmögenhetsskada att yrkandena ska prövas sammanhållet. Hovrätten är därför första instans i detta mål.

Förhållandet mellan skadeståndslagens regel om det allmännas skadeståndsansvar och Europakonventionen

14. Kezbans talan vilar dels på skadeståndslagens bestämmelser om det allmännas skadeståndsansvar, dels på Europakonventionens bestämmelser om rätt till effektivt rättsmedel vid rättighetsöverträdelser. Dessa regelsystem skiljer sig åt på såväl rättsfaktums- som rättsföljdssidan.

15. Skadeståndsansvar enligt 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen avser personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada samt förutsätter *att* skadan på ett adekvat sätt har orsakats av en normavvikelse inom ramen för vad som är att anse som myndighetsutövning, *att* denna normavvikelse kan kvalificeras som oaktsam i bestämmelsens mening *samt att* skadan ligger inom ramen för normens skyddsändamål. Skyldigheten att utge ersättning är en reaktion på att myndighetsutövningen inte har hållit godtagbar standard, och ersättningen syftar i första hand till att reparera den skada som den felaktiga myndighetsutövningen har föranlett.

16. Om en i Europakonventionen nedlagd rättighet har åsidosatts, så har den enskilde rätt till sådana effektiva rättsmedel som krävs för att kränkningen på ett adekvat sätt ska gottgöras. Någon begränsning till vissa skadetyper gäller inte. Ersättning för skada kan vara ett rättsmedel, men kränkningen ska i första hand gottgöras på andra sätt. Att rättighetsöverträdelserna beror på oaktsamhet kan vara av betydelse för rätten till gottgörelse, men till skillnad från vad som gäller för skadestånd enligt skadeståndslagen utgör det inte någon nödvändig förutsättning.

17. När en rättighetskränkning medför en rätt till skadestånd som kompensatoriskt rättsmedel enligt artikel 13 i Europakonventionen, så utgör kränkningen ansvarsgrunden medan skadeståndsbestämningen så långt som det är möjligt ska göras i enlighet med allmänna skadeståndsrättsliga principer (se NJA 2012

s. 211 I p. 9, jfr NJA 2011 s. 411 p. 4 och NJA 2012 s. 1038 I p. 16). Bestämningen av skadeståndet såsom kompensatoriskt rättsmedel ska således ske i harmoni med den inhemska skadeståndsrätten (se NJA 2012 s. 211 I p. 18, jfr Högsta domstolens beslut den 16 juli 2013 i mål Ö 1526-13 p. 36).

18. Rättsmedel enligt artikel 13 i konventionen kommer i fråga först när andra rättsmedel inte ger tillräcklig gottgörelse (jfr NJA 2011 s. 411 p. 4). Ifall en rätt till skadestånd enligt skadeståndslagen föreligger, så ska alltså den rätten beaktas vid prövningen av frågan om den skadelidande också har rätt till ett effektivt rättsmedel på grund av en rättighetskränkning avseende samma förhållande.

19. Europakonventionens rättighetsregler har betydelse inte bara som regler vid sidan av bestämmelsen om det allmännas skadeståndsansvar i 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen. Reglerna inverkar också på den standard som kan krävas med avseende på myndighetsutövningen. Konventionskraven kan därför exempelvis medföra att i nationell rätt redan etablerade rättsprinciper stramas upp eller modifieras till följd av kravet på en konventionskonform tolkning.

Miljödomstolens handläggning ska bedömas i ljuset av Europakonventionens rättssäkerhetsgarantier för brottmål

20. Miljösanktionsavgift är att betrakta som ett straff i Europakonventionens mening (se NJA 2004 s. 840 I och II). Det innebär inte att de rent inhemska krav som ställs på ett straffrättsligt förfarande är direkt tillämpliga. Men det innebär att de rättssäkerhetsgarantier som den enskilde enligt Europakonventionen tillerkänns vid straffrättsliga förfaranden gäller. Det ställer i vissa hänseenden högre krav på handläggningen än vad som följde av förvaltningsprocesslagen (1971:291), som annars var tillämplig på förfarandet hos miljödomstolen (se 20 kap. 3 § andra stycket miljöbalken; numera ska lagen (1996:242) om domstolsärenden tillämpas vid överklagande till mark-

och miljödomstolen, se 5 kap. 1 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar och härtill prop. 2009/10:215 s. 158 ff. och 206).

Författningsstöd för att påföra miljöstraffavgift har i och för sig inte sänkts

21. För utdömande av en avgift av det ifrågavarande slaget gäller det stränga krav på författningsstöd som följer av den straffrättsliga legalitetsprincipen i artikel 7 i Europakonventionen. Vad som följer av artikeln får antas svara väl mot de legalitetskrav som gäller enligt den rent inhemska straffrätten, vilket innebär att samma krav på klar och tydlig lag som gäller enligt brottsbalken och inom specialstraffrätten (jfr t.ex. NJA 2000 s. 490 och NJA 2008 s. 946) ska ställas i fråga om avgifter som enligt Europakonventionen är att anse som straff.

22. Legalitetsprincipens tydlighetskrav anses normalt vara uppfyllt när en person av bestämmelsens ordalydelse, och i förekommande fall med stöd av domstolarnas tolkning, får kunskap om vilka handlingar eller vilken underlåtenhet som kan medföra ett ansvar enligt bestämmelsen (se Kokkinakis mot Grekland (no. 14307/88 den 25 maj 1993, § 52), Coëme och andra mot Belgien (no. 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96, 33210/96, 22 juni 2000, § 145) samt Hans Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 4 uppl. 2012, s. 342 f.).

23. Det krav som följer av legalitetsprincipen gäller 10 § retursystemsförordningen som helhet, eftersom undantagsregeln i bestämmelsens andra stycke ska ses som en integrerad del av paragrafen.

24. Huvudsaklighetsrekvisitet i undantagsregeln ger begränsad ledning. En möjlighet är att det tar sikte på koncentrationsgraden på så sätt att om drycken

innehåller mer än 50 procent ren fruktjuice är undantaget tillämpligt. Ett alternativ är att om drycken innehåller mer ren fruktjuice än något annat som ingår i denna är undantaget tillämpligt. Oavsett vilket är det då oklart om det med fruktjuice menas fruktens torrs substans, allt det som kommer från frukten (inklusive vatten och socker) eller något annat. Det kan också tänkas att rekvisitet avser något annat än en volymrelation. Rättspraxis ger inte någon ledning beträffande de olika tolkningsmöjligheterna och inte heller finns det några belysande förarbeten.

25. Den oklarhet som undantagsregeln är behäftad med gör inte att regleringen i 10 § retursystems-förordningen måste anses oförenlig med legalitetsprincipen; vad som följer av den principen begränsar emellertid överlåtelseförbudets tillämpningsområde eftersom bestämmelsen av legalitetshänsyn ska tolkas restriktivt. Det fanns således i och för sig författningsstöd som skulle kunna ligga till grund för ett påförande av miljöstraffavgift. Det betyder emellertid inte att det fanns grund för påförandet.

Det var fel av miljödomstolen att avgöra målet och påföra miljöstraffavgift

26. En anklagelse om överträdelse av en bestämmelse som medför skyldighet att utge en avgift som enligt Europakonventionen är att anse som straff måste vara tillräckligt detaljerad för att den enskilde ska kunna förbereda sitt försvar (se artikel 6.3 a) i Europakonventionen). På grund av sambandet mellan huvudregeln och undantagsregel i 10 § retursystems-förordningen måste enligt artikel 6.3 a) ett yrkande om påförande av miljöstraffavgift, för att kunna bifallas, grundas på ett påstående om förhållanden som innebär att undantagsregeln inte är tillämplig. Jordbruksverket hade därför att göra ett sådant påstående om vad burkarna innehöll att en prövning mot undantagsregeln kunde ske.

27. Av 8 § förvaltningsprocesslagen framgår det vidare att domstolen ska se till att målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver (jfr 12 § lagen (1996:242) om domstolsärenden, som numera ska tillämpas i motsvarande ärenden, se p. 20). Domstolen har också enligt artikel 6.3 a) i Europakonventionen en skyldighet att hantera sådana oklarheter som gör att konventionens krav möjligen inte är uppfyllda.

28. Jordbruksverkets anklagelse skedde genom en underrättelse till Kezban daterad den 14 december 2007 av vilken framgick att Kezban enligt verket hade salufört produkter som inte ingick i ett godkänt retursystem. Till underrättelsen hade bilagts ett tillsynsprotokoll daterat den 12 december 2007 avseende besök i butiken (se p. 1) samt en kontrollrapport. Jordbruksverket gjorde, efter vad som framgår av utredningen, i anslutning till att 10 § retursystemförordningen nämns inte några relevanta påståenden rörande vilken typ av dryck burkarna innehöll. Det framgick därför inte ens efter en tolkning av anklagelseakten hur burkarnas innehåll enligt Jordbruksverkets uppfattning förhöll sig till undantaget i 10 § andra stycket i förordningen. Miljödomstolen utredde inte heller på det sätt som krävs enligt 8 § förvaltningsprocesslagen (jfr 12 § lagen om domstolsärenden) och artikel 6.3 a) i konventionen hur Jordbruksverkets anklagelse i detta hänseende var beskaffad. Av detta följer att som målet förelåg för miljödomstolen var det fel att påföra Kezban miljöstraffavgift.

Att miljöstraffavgift påfördes har inneburit skada

29. Att det var fel att döma ut miljöstraffavgift som målet förelåg betyder emellertid inte att en riktig handläggning skulle ha lett till en annan utgång. Det föranleder frågan om det kan anses vara erforderligt klarlagt att Kezban har lidit skada av domen.

30. När ett fel eller en försummelse i ett domstolsförfarande har inverkat på ett domslut bör utgångspunkten vara att domslutet är oriktigt i det ifrågasvarande hänseendet. Likväl bör det i åtminstone vissa fall finnas ett utrymme för staten att visa att en fullödlig och korrekt prövning under alla förhållanden skulle ha lett till samma domslut, och att detta därför inte har lett till någon skada.

31. Rörande frågan om undantagsregelns tillämplighet har Justitiekanslern i Högsta domstolen intagit ståndpunkten att det är en bedömningsfråga vad som menas med huvudsaklighetskravet, och att det inte är möjligt att ens med det underlag som nu föreligger dra någon säker slutsats om innehållet i burkarna var sådant att undantaget var tillämpligt. Staten har alltså inte påstått att en riktig handläggning skulle ha lett till samma utgång, och utgången ska därför anses ha varit felaktig och skadebringande. Det föranleder frågan om den av domen orsakade skadan kan anses ha berott på fel eller försummelse i den mening som avses i 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen.

Allmänt om oaktsamhetsbedömningen enligt 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen

32. Bestämmelsen i 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen utmärks av att culpa-bedömningen ska vara såväl objektiverad som anonymiserad (se prop. 1972:5 s. 497 och prop. 1989/90:42 s. 15; jfr Jan Kleineman, De offentliga rättssubjektens skadeståndsansvar – offentlighetsreglering med privaträttslig metod, JT 1991-92, s. 63 ff. på s. 78 ff. med hänvisningar; jfr även SOU 2010:87 s. 83 f.). Det uttrycks i lagtexten genom referensen till ”fel eller försummelse”. Prövningen av om oaktsamhet (”fel eller försummelse”) föreligger får därmed i regel en mer normativ prägel än vad som gäller för många andra oaktsamhetsbedömningar. Det handlar främst om vad den skadelidande är berättigad att begära avseende myndighetsutövningen och inte om eller i vad mån någon enskild handläggare kan klandras.

33. Vid prövningen enligt 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen gäller i grunden en och samma culpanorm oberoende av vad för slags fel eller försummelse som den skadelidande gör gällande. Att det som här handlar om en kränkning av en konventionsrättighet saknar således betydelse för frågan om det föreligger fel eller försummelse i den mening som avses med bestämmelsen; det gäller samma krav på aktsamhet i fråga om en konventionsrättighet som beträffande andra rättigheter. En annan sak är att om ett åsidosättande av en konventionsrättighet inte leder till skadeståndsansvar enligt skadeståndslagen, så har den enskilde rätt till en fortsatt prövning enligt artikel 13 i Europakonventionen, där andra överväganden kan göra sig gällande (jfr NJA 2007 s. 862).

34. Vad som utgör fel respektive försummelse måste relateras till besluts-situationen. För ett avgörande av en domstol gäller särskilt höga anspråk på omsorg (se NJA 1994 s. 194). I linje med den objektiverade bedömningen ska i regel en uppenbart oriktig rättstillämpning av en domstol anses oaktsam utan att avseende behöver fästas vid vad som i det enskilda fallet kan vara förklar-ingen till felet. Men fel eller försummelse i den mening som avses i 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen kan föreligga även utan att rättstillämpningen isolerat sett framstår som uppenbart oriktig. En helhetsbedömning ska göras. Av särskild betydelse är då domstolens skyldighet att motivera sina ställnings-taganden (se i detta fall 30 § andra stycket förvaltningsprocesslagen; jfr 28 § lagen om domstolsärenden).

35. En domstol har att i sina domskäl redovisa sina överväganden på ett öppet och förklarande sätt. Det gäller i första hand sådana överväganden som är direkt bestämmande för utgången. Men även i handläggningsfrågor som på något sätt har inverkat på domstolens bedömningar bör domstolen eftersträva att i sina domskäl ge de upplysningar som kan behövas för förståelsen av domstolens ställningstaganden. I frågor där lagen ger domstolen ett bedöm-

ningsutrymme, så ska detta mandat användas normstyrt (se NJA 2012 s. 211 I p. 23). Domstolens slutsats ska därför bygga på kriterier som tillämpas likformigt. Dessa kriterier och hur de har värderats bör redovisas i domskälen (jfr p. 62).

36. Att domskälen inte har den önskvärdt informativa nivån behöver inte utgöra något rättegångsfel (jfr NJA 2009 s. 128 beträffande domskäl i skiljedom). Från frågan om domskälen är så undermåliga att de inte lever upp till kraven i rättegångsbalken eller lagen om domstolsärenden måste dock skiljas frågan vilken betydelse domskälen kan ha vid bedömningen av om en felaktig utgång i målet beror på en så oaktsamt felaktig rättstillämpning att det utgör fel eller försummelse i den mening som avses i 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen. När det gäller frågan huruvida ett sådant fel föreligger finns det anledning att fästa avseende vid om och hur domstolens överväganden har redovisats (jfr NJA 2013 s. 145 p. 55–57 angående när ett skadebringande beslut eller en åtgärd har tillkommit efter tillräckliga överväganden).

37. När en domstol i domskälen har redovisat en rimligt adekvat analys av rättsläget, så rör det sig inte om en felaktig rättstillämpning ifall analysen har lett fram till en slutsats som befinns avvika från gällande rätt ens om avvikelsern materiellt sett är påtaglig (jfr Bertil Bengtsson, *Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen*, 2 uppl. 1996, s. 76 ff.). Ett vanligt exempel, som illustreras av rättsfallet NJA 1994 s. 194, är att en underrätt har argumenterat väl för ett ändrat rättsläge i jämförelse med det som kommer till uttryck i ett prejudikat från Högsta domstolen, men en överrätt sedermera håller fast vid rättsläget (se om det t.ex. Bertil Bengtsson och Erland Strömbäck, *Skadeståndslagen*. En kommentar, 4 uppl. 2011, s. 108 f., där det också sägs att om domstolen däremot hade förbisett prejudikatet är det ganska troligt att skadestånd skulle ha utgått).

38. På den andra sidan bör gälla att om domstolen i sina domskäl inte har redovisat en sådan analys som är motiverad med hänsyn till saken, så kan det i sig vara tillräckligt för att utlösa ett skadeståndsansvar, om domstolen har kommit till ett resultat som är oförenligt med gällande rätt. Brister när det gäller den redovisade rättsliga analysen får alltså en efter omständigheterna mindre eller större presumtionsverkan när det gäller oaktsamhetsfrågan (jfr NJA 2013 s. 145 p. 58 f. om kravet på dokumentation av att ett beslut har tillkommit i god ordning vid bedömning av om skadeståndsrättsligt ansvar föreligger). Vilka krav som kan ställas beror bl.a. på rättsfrågans karaktär. Graden av presumtionsverkan samverkar såväl med vilka krav som kan ställas på den rättsliga analysen som med hur ofullständiga domskälen är.

39. Att domstolen i efterhand förklarar hur den menar sig ha resonerat måste i allmänhet sakna betydelse för culpabedömningen; det är i domskälen som domstolens resonemang ska komma till uttryck. En annan sak är att om staten förmår att klargöra att en fullödlig och korrekt prövning under alla förhållanden skulle ha lett till det ifrågavarande domslutet, så kan det föranleda att någon skada inte anses föreligga (se p. 30).

Omständigheterna är sådana att ansvar enligt skadeståndslagen föreligger

40. I det aktuella fallet innehåller miljödomstolens domskäl inget som förklarar hur domstolen har förhållit sig till undantagsregeln. En tänkbar möjlighet är att domstolen har ansett att åberopsbördan avseende undantagsregeln åvilade den anklagade, och att varken avsaknaden av påståenden från Jordbruksverket eller bristen på utredning därför hade någon betydelse. Ett sådant synsätt kan inte anses vara riktigt, men det är heller inte så felaktigt att det oberoende av hur det motiveras är att anse som oaktsamt. I avsaknad av förklarande domskäl måste dock det felaktiga domslutet anses bero på en sådan bristfällig rättstillämpning som är ansvarsgrundande enligt 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen.

Något medvållande föreligger inte

41. Justitiekanslern har påpekat att Kezban inte överklagade miljödomstolens dom och har gjort gällande att detta bör bedömas som medvållande.

42. Fram till och med år 1989 fanns en regel i 3 kap. 4 § skadeståndslagen som innebar att om den skadelidande utan ”giltig anledning” hade låtit bli att föra talan mot ett felaktigt beslut eller att använda ett särskilt rättsmedel, så föll den rätt till skadestånd som annars kunde ha förelegat (jfr till detta och till det följande SOU 2010:87 s. 113 f.). I samband med att bestämmelsen upphävdes uttalade departementschefen att medvållanderegeln i 6 kap. 1 § skadeståndslagen skulle tillämpas i de fall då den skadelidande hade underlåtit att överklaga ett beslut eller att använda ett särskilt rättsmedel. Bedömningen skulle vara nyanserad. Om det fanns en godtagbar ursäkt borde medvållande inte föreligga. (Se prop. 1989/90:42 s. 18.) Departementschefens uttalanden föranledde Lagrådet att framhålla, att det mera sällan kunde läggas den enskilde till last som oaktsamhet att han godtog en myndighets avgörande (se a. prop. s. 26). Departementschefen återkom till frågan och förklarade att Lagrådets bedömning inte skilde sig på något mera betydelsefullt sätt från hennes egen (se a. prop. s. 27).

43. I linje med det anförda bör en utgångspunkt vara att det kan anses vara oaktsamt att inte överklaga ett skadegörande avgörande endast om den skadelidande hade särskilda skäl att förvänta sig att beslutet skulle komma att ändras vid ett överklagande. Att han ogillade beslutet eller att han själv hade en annan uppfattning om rättsläget kan i regel inte tillmätas någon betydelse vid medvållandebedömningen.

44. Justitiekanslern har inte påstått något sådant förhållande som skulle kunna tillskrivas Kezban som medvållande utöver att bolaget inte överklagade miljö-

domstolens dom. Den omständigheten att det inte av domen framgick hur halten av fruktjuice hade bedömts gav i och för sig anledning till slutsatsen att det var en öppen fråga om burkarna var förbjudna och att ett överklagande mycket väl kunde bli framgångsrikt. Men det är inte samma sak som att det fanns skäl att förvänta sig att domen skulle komma att ändras vid ett överklagande. Något medvållande kan därför inte anses ligga Kezban till last.

Skadeståndsskyldigheten omfattar miljöskaktionsavgiften och förlusten avseende burkarna men inte ideell skada

45. Eftersom det var fel att påföra Kezban miljöskaktionsavgift och då felet beror på en ansvarsgrundande bristfällig rättstillämpning, så har Kezban rätt att såsom skadestånd få ersatt vad bolaget har utgett i form av sådan avgift.

46. Beträffande yrkandet om ersättning för skada bestående i uteblivna försäljningsintäkter på de burkar som till följd av miljödomstolens oriktiga bedömning inte har sålts är sambandet mellan miljödomstolens oriktiga avgörande och skadan inte på samma sätt omedelbart som i fråga om miljöskaktionsavgiften. Miljödomstolens dom var emellertid riktad mot Kezban och ägnad att ligga till grund för bolagets bedömning att burkarna inte fick saluhållas. Av det följer att Kezban är berättigat till ersättning för också burkarnas försäljningsvärde.

47. Rätten till ersättning enligt 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen avser endast personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada. Någon rätt till ersättning för ideell skada föreligger därför inte enligt den bestämmelsen.

Kezban har utsatts för en rättighetskränkning

48. Att ersättning för ideell skada inte kan utgå enligt skadeståndslagens bestämmelser utesluter inte att sådan ersättning kan utgå med stöd av artikel

13 i Europakonventionen. Kezbans rättigheter enligt konventionen har kränkts genom att miljöstraffavgift trots dess straffrättsliga karaktär har påförts, fastän Jordbruksverkets anklagelse inte innehåller tillräckliga påståenden för detta.

Rätt till rättsmedel kan föreligga fastän de nationella rättsmedlen inte har uttömts

49. Den rättighetskränkning som Kezban har varit utsatt för är av sådant slag att den i princip ger bolaget en rätt till effektivt rättsmedel enligt artikel 13 i Europakonventionen. Upptagandet av en talan i Europadomstolen förutsätter emellertid enligt artikel 35.1 att de nationella rättsmedlen har uttömts. Frågan är därför om någon motsvarande begränsning kan tänkas gälla vid talan i svensk domstol om rättsmedel enligt artikel 13.

50. Artikel 35.1 i konventionen utgör en särskild processuell spärregel när det gäller tillgången till Europadomstolen. Ett syfte är att regeln ska göra det möjligt för konventionsstaterna att förebygga kränkningar och ställa saken till rätta innan det väcks en talan mot staten vid Europadomstolen (se Högsta domstolens beslut den 16 juli 2013 i mål Ö 1526-13 p. 19). Ett annat syfte hänger samman med subsidiaritetsprincipen. Grundläggande för Europadomstolens verksamhet är att de rättigheter som är nedlagda i konventionen ska säkerställas på nationell botten. Det förutsätter bl.a. att den som menar sig vara betagen en konventionsrättighet utnyttjar de nationella rättsmedel som finns. I den meningen är Europadomstolen att se som en sista instans. (Jfr Pieter van Dijk m.fl., *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 4 uppl. 2006, s. 125 ff.)

51. De syften som bär upp den instansordningsprincip som kommer till uttryck i artikel 35.1 i Europakonventionen medför att bestämmelsen inte kan

tillämpas som en spärregel när det gäller rätten att i svensk domstol få prövat ett anspråk på rättsmedel enligt artikel 13. Det är till och med osäkert om en sådan spärregel skulle vara förenlig med rätten till domstolsprövning enligt artikel 6.1.

52. Frågan är då om artikel 35.1 i Europakonventionen bör anses medföra att man i något annat avseende ska fästa mindre ingripande processuell betydelse än talerättsförlust vid att de nationella rättsmedlen inte har uttömts (jfr SOU 2010:87 s. 292 f. och s. 343 f.). En sådan ordning är i och för sig tänkbar, men den bör förutsätta tydligare författningsstöd än artikel 35.1, vars grunder saknar relevans för inhemska förhållanden.

53. Det sagda betyder inte att den kränktes efterföljande handlande – innefattande att möjliga rättsmedel inte har utnyttjats – inte kan eller ska beaktas vid rättsmedelsbestämningen enligt artikel 13 (jfr p. 42 och 43). Hänsyn måste emellertid tas till den utsatta position som den enskilde kan ha haft. Särskilt märks att det inte alltid av den enskilde kan begäras att han omedelbart ska ha förstått att han har blivit utsatt för en rättighetskränkning. Ett krav på att andra rättsmedel ska ha anlåtats kan alltså få till följd att en fullt förklarlig och försvarbar passivitet leder till en rättsförlust.

54. Det saknas mot denna bakgrund anledning att beträffande rätten till rättsmedel i artikel 13 i Europakonventionen som svensk lag ställa upp några särskilda begränsningar knutna till att andra rättsmedel inte har anlåtats. Det förhållandet att ett rättsmedel inte har utnyttjats får bli en omständighet som beaktas vid bedömningen av kränkningens allvar. Någon generell bedömningsprincip låter sig svårligen ställas upp. Om det rör sig om långsam handläggning av en rättegång kan det på den ena sidan begäras att den berörde gör åtminstone något försök att skynda på handläggningen (se NJA 2012 s. 211 p. 34). Att den enskilde inte har överklagat ett beslut som kränker hans rätt är på den andra sidan knappast något hållbart skäl för att inte erkänna kränkningen

och därmed ge ett visst mått av upprättelse på det sätt som krävs enligt konventionen.

Om rätt till gottgörelse för ekonomisk skada vid rättighetskränkning

55. Rättsmedel enligt artikel 13 i Europakonventionen är sekundära i förhållande till den kompensation som följer av den nationella rätten. Den konventionsrättsliga utgångspunkten är i detta hänseende att en nationell kompensationsordning ska godtas som tillräcklig om den uppfyller grundläggande krav på tillgänglighet, adekvans och proportionalitet.

56. Kezban ska med stöd av 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen tillerkännas ersättning för den ekonomiska skada som det felaktiga domslutet har orsakat. Frågan huruvida den rätt till skadestånd, som 3 kap. 2 § 1 ger, kan anses generellt uppfylla de krav på gottgörelse för ekonomisk skada som artikel 13 ställer vid rättighetskränkning aktualiseras därför inte i detta fall; den frågan ställs på sin spets först när skadeståndsregeln inte kan läggas till grund för ett skadeståndsansvar.

Om rätt till gottgörelse för ideell skada vid rättighetskränkning

57. En rättighetskränkning ska i första hand gottgöras genom avhjälpande. Så sker i det aktuella fallet indirekt genom att den ekonomiska skada som Kezban har lidit kompenseras med skadestånd enligt skadeståndslagen. Frågan är om rätten till effektivt rättsmedel fordrar att Kezban därutöver gottgörs ytterligare för ideell skada.

58. Avgörande för frågan om det föreligger en rätt till gottgörelse för ideell skada är hur allvarlig kränkningen är. Allvaret bestäms efter främst de negativa känslor av förnedring, ringaktande, utsatthet eller liknande, som rättighetskränkningen – i betraktande av dess orsak, art, omfattning och verkningar

och med beaktande av omständigheterna runt denna – typiskt sett är ägnad att framkalla. I vissa fall kan en kränkningsskada presumeras (såsom vid en alltför långsam handläggning av ett rättsligt förfarande, se NJA 2012 s. 211 I p. 24).

59. Också bestämningen av rättsmedlet ska göras med utgångspunkt i kränkningens allvar. Det grundläggande är då den enskildes rätt till reparation (jfr NJA 2012 s. 211 I p. 20). Det avgörande vid den bedömningen är vad som bör vara ägnat att ge adekvat och tillräcklig upprättelse. Här finns det också anledning att beakta hur den enskilde har förhållit sig till kränkningen (jfr p. 53 och 54).

60. Ett nödvändigt men långtifrån alltid tillräckligt medel för att skapa en känsla av upprättelse är att kränkningen erkänns av det allmänna (jfr NJA 2012 s. 1038 I p. 11). Ett sådant erkännande kan komma till uttryck på olika sätt, bl.a. genom att andra skador än ideella avhjälpas.

61. När det gäller andra rättsmedel än att kränkningen erkänns återstår i många fall inte annat än ekonomisk gottgörelse (jfr NJA 2012 s. 1038 I p. 25 beträffande den situationen att vid långsam handläggning av ett brottmål påföljds lindring inte är ett lämpligt rättsmedel). Sådan ersättning bör inte fjärmas alltför mycket från vad som gäller när skadestånd döms ut i jämförbara fall (se NJA 2012 s. 211 I p. 18, jfr NJA 2012 s. 1038 I p. 12). Ersättning bör endast undantagsvis utgå med lägre belopp än i dagsläget 10 000 kr (jfr NJA 2012 s. 211 I p. 26). Ifall omständigheterna inte motiverar ersättning i någorlunda närhet av det beloppet, så får den kränkte i regel nöja sig med annan gottgörelse.

62. Ersättningen ska stå i proportion till kränkningens allvar (se NJA 2012 s. 211 I p. 20, jfr NJA 2012 s. 1038 I p. 30). De omständigheter som har tillmätts betydelse vid bestämmandet av ersättningens storlek ska redovisas (se NJA 2012 s. 211 I p. 23).

Särskilt om betydelsen av att kränkningen avser ett företag

63. Ideell ersättning för en rättighetskränkning kan utgå också till ett företag (jfr exempelvis Iain Cameron, Skadestånd och Europakonventionen för de mänskliga rättigheterna, SvJT 2006 s. 553 ff. på s. 561 och Jan Södergren, Bolags rätt till ideellt skadestånd, JT 2005-06 s. 740 ff.). Så gäller t.ex. vid långsam handläggning av ett rättsligt förfarande som berör företaget (se NJA 2012 s. 211 I).

64. De omständigheter som är av betydelse när det gäller bedömningen av kränkningens allvar är emellertid i regel av ett annat slag än när rättighetskränkningen har drabbat någon enskild (jfr Europadomstolens avgörande i Comingersoll S.A. mot Portugal (no. 35382/97, 6 april 2000)). Av betydelse blir sådana förhållanden som kränkningens inverkan på företagets rykte, osäkerhet beträffande möjligheterna till beslutsfattande och hinder i möjligheterna att utöva den dagliga ledningen av företaget.

65. Att en verksamhet har bedrivits i bolagsform hindrar inte att förhållanden hänförliga till ägare eller andra som är direkt förbundna med verksamheten beaktas. Bedömningen i Högsta domstolens beslut den 11 juni 2013 i mål B 4946-12 p. 63, där identitet i konventionsrättslig mening i ett visst hänseende inte ansågs föreligga mellan ett bolag och dess ende ägare, talar inte emot detta; frågan avsåg där huruvida en konventionsöverträdelse förelåg, spørgsmålet här gäller bedömningen av hur allvarlig en inträffad överträdelse ska anses vara.

66. När en rättighetskränkning innebär en begränsning i en bedriven näringsverksamhet, så bör utgångspunkten vara att för just det momentet av kränkningen utgår gottgörelse i form av skadestånd för endast den ekonomiska skadan. För att en rättighetskränkningens näringsbegränsande verkningar ska ge rätt till kompensation i form av ersättning för ideell skada bör det i allmänhet krävas särskilda omständigheter, såsom att det handlar om konstnärlig verksamhet eller att en med företaget nära förbunden enskild person i något hänseende drabbas socialt, försörjningsmässigt eller på något annat mer personligt sätt av kränkningens näringsbegränsande verkningar.

Rättighetskränkningen berättigar inte Kezban till ersättning för ideell skada

67. Att en talan om miljöstraffavgift anställdes mot Kezban innebar inte en kränkning i sig. Kränkningen bestod i att en rättssäkerhetssyftande straffrättslig princip som uttrycks i Europakonventionen åsidosattes. De ekonomiska effekterna som uppkom i samband med kränkningen avhjälpes och erkänns genom denna dom. Genom det har Kezban fått en viss upprättelse.

68. Vid en bedömning av om kränkningens allvar motiverar ytterligare gottgörelse för ideell skada bör följande beaktas. Den åsidosatta rättsprincipen är visserligen av central betydelse i en rättsstat. Vid en helhetsbedömning framstår kränkningen i detta fall emellertid som mindre allvarlig. Kezban är ett rörelsedrivande bolag, som enligt en uppgift i målet bedriver detaljhandel i en lokal på 1 200 m² (någon uppgift om omsättning och ekonomiska förhållanden i övrigt har inte lagts fram). Sett i sitt sammanhang måste den påföljd som Kezban felaktigt påfördes betraktas som mindre betydande. Anklagelsen är inte av särskilt klandrande natur, och den är inte heller på något annat sätt ägnad att leda till skadat anseende för bolaget eller att inge några mer djupgående känslor av kränkning hos ägare eller anställda. Utredningen ger inte stöd för att Kezban skulle ha haft större svårigheter att hävda sin rätt än andra företag i motsvarande position. Mot den bakgrunden finns det anledning att

fästa visst avseende också vid att Kezban inte med något större eftertryck försökte hävda sin rätt. Det gäller även den omständigheten att miljödomstolens dom inte överklagades. Några sådana särskilda omständigheter som skulle kunna föranleda ideell ersättning därför att miljödomstolens oriktiga dom kom att begränsa Kezbans näringsverksamhet har inte visats.

69. Sammantaget gör Högsta domstolen bedömningen att den rättighetskränkning som Kezban har varit utsatt för knappast fordrar gottgörelse för ideell skada utöver vad som ligger i erkännandet av kränkningen. Under alla förhållanden står det klart att ytterligare gottgörelse med ersättning om 10 000 kr eller mer för ideell skada inte är motiverad (jfr p. 61). Någon ekonomisk ersättning för ideell skada ska därför inte utgå.

Sammanfattning och rättegångskostnader

70. Kezban ska enligt 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen ersättas för den ekonomiska skada som bolaget har drabbats av i form av miljöstraffavgift (5 000 kr) och för förlust avseende burkarnas försäljningsvärde (2 655 kr). Rätt till ersättning för ideell skada föreligger inte enligt skadeståndslagen.

71. Kezbans rättigheter enligt Europakonventionen har kränkts. Genom skadestånd enligt skadeståndslagen har bolaget gottgjorts för den ekonomiska skada som kränkningen har fört med sig. Med det skadeståndet har också kränkningen erkänts och Kezban därmed fått viss upprättelse. Utredningen ger inte stöd för att det finns tillräckliga skäl för ytterligare gottgörelse i form av ideellt skadestånd.

72. Kezban har haft sådan framgång med sin talan att vardera parten ska svara för sina egna rättegångskostnader.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog (tillägg), Ella Nyström (tillägg), Johnny Herre (referent, tillägg), Agneta Bäcklund (skiljaktig, tillägg) och Svante O. Johansson (tillägg)

Föredragande justitiesekreterare: Marie Göransson

**BILAGA TILL
PROTOKOLL**
2013-08-14

Mål nr
T 5180-11

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Agneta Bäcklund är skiljaktig och anför:

Enligt min mening bör domskälen från och med punkt 26 ha följande lydelse.

Förfarandet var förenligt med artikel 6.3 a) i Europakonventionen

26. En anklagelse om en överträdelse av en bestämmelse som medför skyldighet att utge en avgift som enligt Europakonventionen är att anse som straff måste vara tillräckligt detaljerad för att den enskilde ska kunna förbereda sitt försvar (se artikel 6.3 a) i Europakonventionen).

27. Kezban har fått en underrättelse från Jordbruksverket. Till underrättelsen har bilagts ett tillsynsprotokoll daterat den 12 december 2007 avseende ett oanmält besök i butiken som har utförts av Jordbruksverket samt en kontrollrapport daterad den 14 december 2007. Dessa handlingar utgör den anklagelse som kravet i artikel 6.3 a) i konventionen ska prövas mot.

28. Av underrättelsen framgår, med hänvisning till 8 och 10 §§ retursystemförordningen samt 1 § och 7.3 i bilagan till förordningen (1998:950) om miljöskaktionsavgifter, att en näringsidkare som saluför eller överlåter konsumtionsfärdig dryck i plastflaska eller metallburk som inte ingår i ett godkänt retursystem och som inte är märkt med uppgift om att förpackningen ingår i ett sådant retursystem ska påföras miljöskaktionsavgift. Därutöver återges delar av innehållet i 30 kap. 2 § miljöbalken, med hänvisning till den

bestämmelsen. Vidare anges att Jordbruksverket överväger att påföra en miljö sanktionsavgift om 5 000 kr med hänvisning till att antalet burkar överstiger 100.

29. Av handlingarna framgår vidare tid och plats för händelsen, att det är fråga om försäljning av metallburkar som inte ingått i ett godkänt retursystem samt antalet burkar. Vidare anges produktens namn, storlek, EAN-kod, antal och ursprungsland. Någon beskrivning av undantagsbestämmelsen i 10 § andra stycket retursystemförordningen görs dock inte i underrättelsen. Inte heller specificeras burkarnas innehåll.

30. Av 6.3 a) i Europakonventionen följer att den anklagade ska ha rätt att ofördröjligen och i detalj på ett språk som han förstår bli underrättad om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom. Av praxis från Europadomstolen framgår att detta inte endast gäller vilken gärning som anklagelsen gäller utan också den rättsliga kategoriseringen (se Europadomstolens dom den 25 mars 1999 i målet mellan Pélissier och Sassi och Frankrike, no 25444/94). Underrättelsen kan vara muntlig eller skriftlig men ska vara så utförlig att den anklagade ska ha möjlighet att förbereda sitt försvar på ett tillfredsställande sätt.

31. Av underrättelsen framgår att anklagelsen avser försäljning av ett visst antal metallburkar innehållande dryck som inte ingått i ett retursystem, vilka burkar det gäller samt när och var försäljningen skett. De bestämmelser som legat till grund för anklagelsen har också återgetts. Med hänsyn till hur underrättelsen har utformats vore det rimligt och lämpligt att även undantaget i 10 § andra stycket hade återgivits eller att det på ett tydligare sätt angivits vad

burkarna innehöll. Bristen i detta hänseende är dock inte av ett sådant slag att Kezban rättigheter enligt artikel 6.3 a) i Europakonventionen satts åt sidan. Den anklagelse som riktats mot Kezban lever således upp till de krav som ställs enligt artikel 6.3.a) i konventionen.

Fel eller försummelse enligt skadeståndslagen

32. Miljödomstolen har, såvitt framgår av utredningen, prövat frågan om att döma ut miljöstraffavgift utan att ha något underlag för bedömningen av om burkarnas innehåll var sådant att det omfattades av undantagsbestämmelsen i 10 § andra stycket i retursystemförordningen. Det ligger i sakens natur att domstolen då inte hade några faktiska möjligheter att göra en självständig bedömning av om miljöstraffavgift skulle utgå eller om undantaget i andra stycket skulle tillämpas. Att under sådana förhållanden döma ut en avgift utgör ett åsidosättande av vad som rimligen kan förväntas och krävas av en domstol. Fel och försummelse i den mening som avses i skadeståndslagen har således förekommit när straffavgiften dömdes ut. Staten ska därför enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen svara för den skada som drabbat Kezban.

Något medvållande föreligger inte

33. Justitiekanslern har gjort gällande att Kezban inte överklagade miljödomstolens dom och har gjort gällande att detta bör bedömas som medvållande.

34. Fram till och med år 1989 fanns en regel i 3 kap. 4 § skadeståndslagen som innebar att om den skadelidande utan ”giltig anledning” hade låtit bli att föra talan mot ett felaktigt beslut eller att använda ett särskilt rättsmedel, så föll den rätt till skadestånd som annars kunde ha förelegat (jfr till detta och till det följande SOU 2010:87 s. 113 f.). I samband med att bestämmelsen upphävdes uttalade departementschefen att medvållanderegeln i 6 kap. 1 § skadeståndslagen skulle tillämpas i de fall då den skadelidande hade underlåtit att överklaga ett beslut eller att använda ett särskilt rättsmedel. Bedömningen skulle vara nyanserad. Om det fanns en godtagbar ursäkt borde medvållande inte föreligga. (Se prop. 1989/90:42 s. 18.) Departementschefens uttalanden föranledde Lagrådet att framhålla, att det mera sällan kunde läggas den enskilde till last som oaktsamhet att han godtog en myndighets avgörande (se a. prop. s. 26). Departementschefen återkom till frågan och förklarade att Lagrådets bedömning inte skilde sig på något mera betydelsefullt sätt från hennes egen (se a. prop. s. 27).

35. I det aktuella fallet har inte Justitiekanslern påstått något sådant förhållande som skulle kunna tillskrivas Kezban som medvållande utöver att bolaget inte överklagade miljödomstolens dom. Något medvållande kan inte anses ligga Kezban till last.

Skadeståndsskyldigheten omfattar miljöstraffavgiften och värdeförlusten på burkarna

36. Kezban har rätt att såsom skadestånd få ersatt vad bolaget har utgett i form av miljöstraffavgift. Kezban är vidare berättigat till ersättning för burkarnas försäljningsvärde. Rätten till ersättning enligt 3 kap. 2 § 1 stycket

avser endast personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada. Någon rätt till ersättning för ideell skada föreligger därför inte. Kezban ska alltså ersättas för den ekonomiska skada som bolaget har drabbats av i form av miljöstraffavgift (5 000 kr) och för förlust avseende burkarnas försäljningsvärde (2 655 kr).

37. Kezban har haft sådan framgång med sin talan att vardera parten ska svara för sina egna rättegångskostnader.

**BILAGA TILL
PROTOKOLL**

2013-08-14

Mål nr
T 5180-11**SÄRSKILT TILLÄGG**

Justitierådet Johnny Herre tillägger med instämmande av övriga ledamöter följande.

1. En fråga som aktualiseras i målet är hur man ska se på den aktsamhetsnivå som gäller för det allmännas skadeståndsansvar enligt 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen. Frågan är av sådan vikt – både teoretiskt och praktiskt – att jag har funnit det motiverat att något närmare redovisa de överväganden som har legat till grund för mitt ställningstagande till kravet på fel eller försummelse enligt den nämnda bestämmelsen.
2. När skadeståndslagen antogs år 1972 innehöll lagen dels en bestämmelse i 3 kap. 2 § om statens och kommuns ansvar för skada som vållats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar, dels en bestämmelse i 3 kap. 3 § om att ersättningsskyldighet enligt 3 kap. 2 § förelåg endast om de krav hade blivit åsidosatta som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kunde ställas på dess utövning. Den senare s.k. standardregeln innebar att det allmänna kunde undgå skadeståndsansvar trots att det hade förekommit fel eller försummelse, om nämligen handlandet från myndighetens sida trots allt fick anses ha hållit en godtagbar standard. Skälet för regelns existens angavs vara att man alltid måste räkna med vissa ofullkomligheter i den offentliga verksamheten och att det skulle vara orimligt om varje liten försummelse kunde ådra det allmänna ett skadeståndsansvar. När regeln upphävdes år 1989

konstaterades det i lagförarbetena att redan vanliga skadeståndsrättsliga principer, däribland den allmänna vållandebedömningen och adekvanskravet, skyddar mot ett alltför långtgående skadeståndsansvar. (Se prop. 1989/90:42 s. 12 ff.)

3. I specialmotiveringen till standardregeln anförde departementschefen att en felaktig rättstillämpning ”torde endast i undantagsfall vara så uppenbart oriktig att man över huvud taget kan tala om fel eller försummelse”. Där uttalades också att man visserligen inte kan kräva absolut ofelbarhet när det gäller myndigheternas lagtolkning, men att man kan göra anspråk på en grad av omsorg som inte underskrider culparegelns nivå. När det gäller skador genom beslut som grundar sig på en mer eller mindre diskretionär prövning av en myndighet torde man enligt förarbetena sällan kunna visa fog för påståendet att myndigheten vid denna prövning har förfarit culpöst. (Se prop. 1972:5 s. 518.)

4. Beträffande vad som är att anse som oaktsamt enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen uttalade Högsta domstolen i rättsfallet NJA 1994 s. 194 att en rättstillämpning endast i undantagsfall kan anses vara så oriktig att man kan tala om fel eller försummelse, d.v.s. culpa, från myndighetens sida. Hänvisning skedde till de uttalanden som återges i punkt 3. I avgörandet framhöll Högsta domstolen vidare att skilda krav bör ställas på olika myndigheter och att om ett avgörande har stor betydelse för den enskildes rättssäkerhet bör särskild omsorg krävas. Särskilt höga anspråk bör i detta hänseende ställas på domstolarna. Samtidigt måste utrymme lämnas för domstolarnas rättsskapande verksamhet. En domstol bör sålunda ha vissa möjligheter att avvika från tidigare rättspraxis, och om den anför rimliga skäl för att tillämpa lagen på ett

annat sätt än Högsta domstolen gjort kan en sådan rättstillämpning i vart fall inte föranleda skadeståndsskyldighet för staten.

5. Kort tid därefter uttalade Högsta domstolen i rättsfallet NJA 1994 s. 654, som rörde frågan om statens skadeståndsansvar för domstols bedömning av rätts- och bevisfrågor vid prövning av kvarstadsyrkande, att för skadeståndsansvar räcker det inte, när det gäller rätts- och bevisfrågor, att en domstol har gjort en bedömning som kan ifrågasättas. Uppfattningar i sådana frågor kan växla i sådan grad att det mera sällan kan talas om culpa eller med andra ord fel och försummelse i den mening som avses i 3 kap. 2 § skadeståndslagen. Endast uppenbart oriktiga bedömningar kunde därför enligt domstolen betraktas som culpösa.

6. Uttalandet i NJA 1994 s. 654 om att det krävs en uppenbart oriktig bedömning för att det ska vara fråga om en fel och försummelse i den mening som avses i 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen återkommer i ett antal avgöranden. När Högsta domstolen i NJA 2002 s. 88 skulle bedöma om staten var skadeståndsansvarig när en tingsrättsdom undanröjdes på grund av att en nämndeman ansågs ha varit jävig, fastställdes hovrättens dom i vilken det anfördes att domstolen i tiden efter förarbetsuttalandena i 1972 års proposition i flera rättsfall hade ”uttalat att endast grava felbedömningar kan anses som vårdslöshet men samtidigt anført att särskilt höga anspråk skall ställas på domstolar vad avser noggrannhet och omdöme”. I rättsfallet NJA 2003 s. 285, där frågan var om regeringen hade gjort sig skyldig till fel eller försummelse vid bedömning av talerätten i ett strandskyddsärende, uttalade domstolen, precis som i de ursprungliga lagförarbetena till standardregeln, att när det gäller bl.a.

rättstillämpning och bevisvärdering kan beslut eller åtgärder som grundas på en viss bedömning endast i undantagsfall anses vara så uppenbart oriktiga att de innefattar fel eller försummelse i skadeståndslagens mening. I rättsfallet NJA 2007 s. 862, som rörde frågan om en underlåtelse att kommunicera en ansökan om rättsprövning var skadeståndsgrundande, anförde domstolen, med hänvisning till de nyssnämnda avgörandena, att endast rena förbiseenden av en bestämmelse eller uppenbart oriktiga bedömningar anses utgöra fel eller försummelse i den mening som avses i 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen. Uttalandet upprepades sedan i rättsfallen NJA 2010 s. 363, NJA 2010 s. 577 och NJA 2011 s. 411 (jfr även NJA 2010 s. 27 med hänvisningar samt SOU 2010:87 s. 86 f.).

7. Uttryckssättet uppenbart felaktig eller oriktig rättstillämpning har också kommit till användning exempelvis när det gäller att beskriva ansvarsförutsättningarna vid juridisk rådgivning (se Lars Heuman, Advokaternas rättsutredningar – metod och ansvar, 1987, s. 26 med hänvisningar).

8. Till grund för uttalandet i NJA 1994 s. 654 synes ha legat de motivuttalanden som återges i punkt 3 och uttalandet i NJA 1994 s. 194 att en oriktig rättstillämpning endast i undantagsfall kan anses vara så oriktig att man kan tala om fel eller försummelse. Dessa uttalanden får emellertid anses ge uttryck för endast ett konstaterande av att förutsättningar för skadeståndsansvar rent faktiskt sällan är för handen när det gäller rättstillämpning och då närmast beroende på rättstillämpningens natur (jfr uttalandena i prop. 1989/90:42 s. 12 ff., se p. 2 ovan). De kan alltså inte anses ta sikte på att ange en förhöjd culpärskel för skadeståndsansvar.

9. Huruvida det i flera senare rättsfall förekommande uttalandet att endast uppenbart oriktiga bedömningar kan anses utgöra fel eller försummelse i den mening som avses i 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen ska uppfattas på motsvarande sätt som i NJA 1994 s. 194 och i prop. 1972:5 s. 518, d.v.s. som ett konstaterande av hur det i regel faktiskt förhåller sig snarare än som ett styrande rekvisit, låter sig diskuteras. Det finns emellertid inget i de senare avgörandena som ger uttryck för att rättsläget skulle vara något annat än det som kommer till uttryck i rättsfallet NJA 1994 s. 194. Utgångspunkten måste därför vara att vad Högsta domstolen anförde i det avgörandet fortfarande alltjämt gäller. Ett krav på oaktsamhet av mer kvalificerat slag är dessutom närmast oförenligt med både lagtexten i 3 kap. 2 § skadeståndslagen och de principer som gäller för jämförbara fall (se p. 2 och 3 ovan). Den sammantagna bedömningen måste därför bli att något sådant krav inte gäller (jfr Håkan Andersson, Ansvarsproblem i skadeståndsrätten. Skadeståndsrättsliga utvecklingslinjer. Bok I, 2013, s. 378 f. och 480, som konstaterar att rekvisitet inte innebär en begränsande reduktion utan påvisar förutsättningen för att man i dessa typsituationer ska nå slutsatsen att culpa alls föreligger). Högsta domstolens konkreta avväganden i rättsfallet NJA 2011 s. 411 (p. 14) ger också uttryck för en culpabedömning utan någon förhöjd culpatröskel, trots att uppenbarhetsterminologin kommer till användning.

10. En annan sak är att, såsom Högsta domstolen framhöll i NJA 1994 s. 194, bedömningen av frågan om en rättstillämpning är att anse som fel eller försummelse i 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen ska göras nyanserat. Det kan finnas skäl att ställa skilda krav på olika myndigheter. Om ett avgörande har stor betydelse för den enskildes rättssäkerhet bör särskild omsorg krävas. Särskilt

höga krav bör ställas på domstolarna. Men också i fråga om domstolarnas rättstillämpning måste en nyanserad bedömning göras.

11. Rättstillämpning som begrepp rymmer inte bara materiella rättsnormer utan också processuella regler. Tillämpningen träffar så skilda normer som på den ena sidan generella rättsprinciper med stort bedömningsutrymme och på den andra sidan mycket specifika detaljföreskrifter. Vid en tillämpning av konkreta förfarandebestämmelser kan det ställas upp högre krav på strikt efterlevnad än vid motsvarande tillämpning av abstrakta materiella rättsnormer. Det är en betydande skillnad mellan att en domstol avviker från en klar handläggningsregel som är uppställd i den enskildes rättssäkerhetsintresse i ett brottmål, och att domstolen gör en fri men kanske något äventyrlig rättslig bedömning i en civilrättslig fråga utan konsumentanknytning. Vad för slags regel, norm eller princip som har åsidosatts – innefattande vad dess normskydd omfattar och vilka risker en felaktig tillämpning är förenad med – är därför av stor betydelse för bedömningen av om åsidosättandet är att anse som oaktsamt eller inte. Det har också betydelse om den rättsliga bedömningen avser ett område med klara regler och därmed lätt konstaterbart rättsläge eller ett område där rättsläget är oklart eller där frågorna är vanskliga eller kräver mer eller mindre omfattande skönsmissiga avvägningar. (Jfr Håkan Andersson, a.a., s. 448 ff.)

12. Att en domstol har dragit en felaktig slutsats av föreliggande rättskällor är inte i sig tillräckligt för att det ska anses vara fråga om fel eller försummelse i den mening som avses i 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen (låt vara att ett uppenbart felslut ska presumeras vara skadeståndsgrundande). Det avgörande är hållbarheten av de skäl som domstolen har angett till stöd för sin slutsats.

Närmare bestämt är frågan om den metod som kommer till uttryck i domskälen avviker från vad som kan begäras av tillräckligt skickliga domare (jfr beträffande juridisk rådgivning NJA 1957 s. 621, Bertil Bengtsson och Erland Strömbäck, Skadeståndslagen. En kommentar, 4 uppl. 2011 s. 108 och Lars Heuman, a.a., s. 137 f.), och om i så fall avvikelsen har passerat det tillåtnas gräns och därför är att anse som oaktsam (jfr Bertil Bengtsson, Det allmännas ansvar enligt skadeståndslagen, 2 uppl., 1996, s. 76; jfr även Stefan Lindskog, Skiljeförfarande En kommentar, 2 uppl. 2012, II:0-3.2.5, beträffande skiljemäns ansvar när de tillämpat gällande rätt på ett felaktigt sätt och därför kommit till fel slut).

13. Sammanfattningsvis gäller alltså att culpanivån vid bedömning av stats eller kommuns ansvar enligt 3 kap. 2 § 1 skadeståndslagen i princip inte avviker från vad som i allmänhet gäller vid skadeståndsrättsligt oaktsamhetsansvar enligt skadeståndslagen. Bedömningen ska göras nyanserat och i fråga om domstols rättstillämpning ta sin utgångspunkt i de skäl som domstolen har angett för sitt ställningstagande. Frågan blir om domstolen har resonerat på ett rimligt försvarbart sätt. Därvid märks att det faktiska utrymmet för att en skadeståndsgrundande normavvikelse ska anses föreligga i vissa fall kan vara begränsat på grund av att bedömningsutrymmet av något skäl är stort.